

מערך 4 - אידיאל שאין לו סוף

“הציונות לא תחדל מהיות אידיאל, גם לאחר שנשיג את ארצנו”

בנימין זאב הרצל

מטרות המערך:

- ← הנחת הקשר בין רעיון חברת המופת לבין הרעיון הציוני. הבנה כי ל"אידיאל" היה כח מושך עבור הצעירים היהודים.
- ← עידוד ביקורת המציאות- לחשוף בפני החניכים את הפער בין החזון הציוני כפי שמתגלם מכתביו של הרצל לבין המציאות בחברה הישראלית כיום.
- ← לפתח אצל החניכים את הרצון לדמיין חברת מופת בישראל כיום, ולפעול בחייהם למען קידום רעיון חברת המופת.

דגשים למדריך (כולל תוכנות מרכזיות):

- ← העשרה למדריך - יגאל אלון, קטע מתוך כלים שלובים, תיאור של התהליכים בחברה הישראלית שיצרו את הוויתור על החלום של חברה צודקת.
- ← היסוד האוטופי של הציונות הנו רעיון בסיסי מיום הקמתה, זהו אינו רעיון חדש ולאורך כל השנים יש קשר ביהדות בין ארץ ישראל לבין חברת מופת.
- ← מטרת הקריאה באלטנוילנד היא להגביר אצל החניך את "הכח המדמה הריאלי". הכוונה לפתח אצלם את הכישור לראות מציאות אחרת מהמציאות שעתה הם נפגשים איתה.

פתיחה:

למדריך: החלק הבא מטרתו להיות שנוי במחלוקת. הדילמה פה היא האם באמת ישראל חייבת להיות חברה צודקת? במה שונה ישראל ממדינות אחרות בעולם שהצדקתן לא קשורה בחברת צדק? חשוב להדגיש, כפי שנראה גם בהמשך המערך, כשהרצל מדבר על חברה צודקת הוא מדבר על חברה שוויונית הנותנת זכויות לכולם. ✨

דיבייט:

נעשה כעת דיבייט, חשוב להתחיל ולהסביר איך מתנהל הדיבייט. מקריאים לחניכים את הקטע מנאום הפתיחה של הרצל בקונגרס השני. מחלקים את הקבוצה לשתי קבוצות, כל קבוצה צריכה לכתוב טיעונים: למה הרצל צדק או טעה. לאחר מכן מקיימים דיבייט בין שתי הקבוצות.

“דווקא אלו מבינינו, המוכנים כיום למסור את כל ישותם בעד העניין, יצטערו אף על צעד אחד שעשו לשם כך, אם יצליחו לכונן חברה חדשה ולא גם חברה צודקת” – (הקונגרס הציוני השני, 28 באוגוסט 1898)

דוגמאות בעד הרצל: אם לא נהיה חברה צודקת לא יקבלו אותנו בעולם, אם לא היה שוויון אנשים לא היו מוכנים לגור כאן וירצו לעזוב, הדרך היחידה של אנשים שונים להיות יחד היא בשוויון.

דוגמאות נגד הרצל: הכי חשוב שתהיה לנו מדינה כי אם לא העם היהודי יעלם, הצורך הקיומי יותר חזק מהצורך המוסרי, אף מדינה אחרת לא צריכה להיות צודקת כדאי להתקיים למה שאצלנו היה אחרת.

← למה הרצל אומר לדעתכם את המשפט הזה? למה ככה הוא בוחר לפתוח את הקונגרס הציוני?

← מה זאת בכלל חברה צודקת? האם אתם במדינה מנסים לקיים חברה צודקת?

מהו רעיון חברת המופת?

קוראים קטעים מספרו של הרצל "אלטנוילנד" אלט נויילנד פירושו ארץ חדשה, בספר ספרותי זה הרצל מתאר ביקור של אדם בארץ ישראל לאחר הצלחתו של המפעל הציוני. הספר הינו ספר בדיוני בו הרצל מתאר את החלום שלו לארץ ישראל שתקום. תוך כדאי הקריאה נרשום על הלוח, נקודות שהרצל אומר על איך תיראה החברה.

שאלות לדין:

- ← לאילו מרכיבים בחברה הרצל מתייחס? למה הוא קורה לספרו "ארץ ישנה חדשה"?
- ← מה בין המציאות שהרצל מתאר למציאות של היום?
- ← למה חשוב להרצל לשרטט גם את דמות החברה שתהיה בארץ ישראל?
- ← איזה כח יש לחלום על חברת מופת, ביכול לרתום אנשים למעשה הציוני?
- ← מה החלומות שלכם לחברה צודקת בחיי המכונה, מה החשיבות שלכם כקבוצה היו חלומות משותפים? מה החשיבות שלחברה יהיה חלום משותף?
- ← האם יש לכם חלומות עבור החברה הישראלית? מה החלומות הללו?

אידיאל שאין לו סוף

קוראים מתוך נאומו של הרצל בקונגרס הציוני- קטע מלא

שאלות לדין:

- ← מה הוא האידיאל עבור חברה? מה החשיבות עבור חברה בלהחזיק באידיאל?
- ← האם לדעתכם החברה הישראלית תוכל להתקיים לאורך זמן ללא אידיאל וחזון?

סיכום:

המערך בא לברר את חשיבותה של חברת המופת עבור התנועה הציונית. הכמיהה לחברת מופת היא לא המצאה של הציונות, היא מעוגנת על מקורות יהודים שקשרו את השיבה לישראל אם כינונה של חברת צדק. לאידיאל היה כח חשוב במיוחד ביכולת לגייס צעירים יהודים למפעל הציוני, והרצל מעבר לאמונה שלו בדבר, ידע גם את כוחו המניע. בראשית דרכה של הציונות, לרעיון של חברת המופת היה מקום מרכזי גם בשיח וגם בצורות החברתיות שקמו. לאורך השנים אנחנו רואים שחיקה מתמדת בחשיבות שהחברה נותנת לרעיון זה בשיח שלה. כיום ניתן לראות מצד אחד כמיהה להיות "עוד מדינה" ככל עמים ומצד השני חזון משיחי. עלינו כציונים הומניסטיים, האחראיות להשיב את השיח והעיסוק בחברת מופת צודקת ו"להדביק" צעירים רבים ברעיון זה.

כלים שלובים - יגאל אלון (1980)

בראשית היה החזון, החלום. ואכן, על-פי כל אמת מידה של תנועת תחיה לאומית חברתית-תרבותית, ישראל היא חלום שהתגשם. אלא שתוך כדי התגשמותו, קרה למדינה מה שקורה לעיתים לחלומות: היא התחילה מאבדת גובה. בת שלושה עשורים, בסך הכל, וכבר מכורסת (יושבת בכורסה), שריריה מתרפים ורגליה תרות אחרי האנפילאות (נעלי בית) המרופדות. במהירות מדאיגה היא מתרחקת מן הדמות שחווה בעיני רוחם אבות התנועה הציונית, ובייחוד הוגיה של תנועת העבודה הציונית-סוציאליסטית, שהראשון בהם, נחמן סירקין כתב: "ככל שתתקרב הציונות להתגשמותה המוחשית, כן תוסיף להזדכך ולהתעלות למדרגת אוטופיה סוציאליסטית".

מה שקרה הוא טבעי – יאמרו המפוכחים והמשלימים – שהרי סופן של אוטופיות להכזיב. אלא שעלי מקובלת יותר מימרתו של זלמן ארן כי "הציונות היא תנועה להגשמת מטרה אוטופית באמצעים ריאליים". המתגדרים בבקעת הריאליזם כביכול, סופם לשקוע בה עד צוואר; ומה שחמור יותר בעיני: על ברכיהם מתחנך דור קונפורמיסטי, נטול יצרי העפלה ובו לפסגות; דור הרואה לקרוב בלבד, ואף ללכוד רק מה שהוא בהישג יד. הריאליסטים והפראגמטיסטים הללו נוטים לשכוח, כי דווקא החתירה אל מה שנראה לעיתים כבלתי אפשרי, היא שמעלה את האדם למדרגה הראויה לתואר זה, ואף עושה את הנראה כבלתי אפשרי – לאפשרי.

הכתובת על הקיר כבר רשומה: אבל גם היודעים לקרוא אותה נוטים להתעלם מן הצפון בה. בסוגיה זו דבר לא יועיל לנו, אלא אם כן יקום בנו העוז להערכת עצמנו מחדש, ולבחינה אמיצה של מכלול הערכים הרעיוניים, החברתיים והלאומיים שלנו.

הרס איטי, אך מתמיד, של התאים הבריאים פוקד את החברה הישראלית בעקבות ההגמוניה של ההישגיות, המחנכת לתחרות שלוחת רסן, לניכור, לדורסנות, לפולחן האלימות והכוח, לנצחון האנוכיות והנוחות הרגעית – על חשבון רמתה של הסולידאריות והעזרה ההדדית. אלפי זוגות צעירים סובבים בתוכנו מתוסכלים וחסרי ישע על שאין לאל ידם לרכוש דירה צנועה כדי להקים את משפחתם. רבבות משפחות נמקות בעוני ובניוון. הפשע המצוי והמאורגן ועקיפת החוק בחיי יום-יום נעשו חזיון נפרץ ומאיים בנוף החברתי-מוסרי שלנו. ההישג בחברה כזאת איננו אמצעי כי אם מטרה, אב המעשים ותכליתם גם יחד, שסופו לתסכל אף את בעל ההישג עצמו, שהרי תמיד יימצא מישהו אשר הישגו מרשים יותר.

בולמוס ההתעשרות, הרעבתנות והראוותנות והרדיפה אחרי חיים הנראים קלים, סופם לעיתים קרובות חיים קלוקלים, המותירים אחריהם לוחות שבורים וסולמות ערכים משובשים עד לאין הכר, לגבי ערכים לאומיים וכלל אנושיים גם יחד. זאת ועוד: ככל שהחברה מתכערת וככל שהיא מתנתקת ממקורות יניקתה, כך היא מנסה לדחות את הזרים לה ברוחם, גם אם "הזרים" הללו הם מיטב בניה. מנהגו של עולם הוא: המכוער דוחה את הטהור והיפה, כדי להישאר לבדו מול המראה. מנגנוני ההגנה העצמיים כבר יהפכוהו ליפה בעיני עצמו. כאן, דומני, השורש לניסיונות החוזרים ונשנים להכפיש, ויהי מה, את ערכי הסתדרות העובדים, את ההתיישבות העובדת בכלל, ואת התנועה הקיבוצית במיוחד, וכן את תנועות-הנוער החלוציות, אך לא רק אותן.

חברה הישגנית חיה את הרגע ומקדשת את "המידי" וה"כאן". מכאן בוזה העמוק לחולם, לאוטופיסט, לאידיאליסט, ולכל הדואג את דאגת העתיד ומדביקה להם את התווית "יפי נפש", כאילו יש בה כדי לפגוע. באין לה שורשים, אין תימה שהיא טרף קל לכל רוח מצוייה והיא נתפסת בנקל למצבי רוח קודרניים ומרפי ידיים. פאראדוקס הוא, אך לא מקרה, שדווקא הסוגדים לפולחן הכוח הם הראשונים לשקוע בתהומות של יאוש ופיק-ברכיים בשעות של מבחן גורלי, אל מול מציאות קשה ומתמשכת הטופחת על פניהם.

אלטנוילנד - בנימין זאב הרצל (1902)

יחס למיעוטים

אלטנוילנד. ארץ ישנה-חדשה! "לחש פרידריך. "כן, כזאת היא," אמר דוד ליבק ברצינות ובהתרגשות. "על האדמה העתיקה והיקרה הזאת בנינו לנו חברה חדשה. עוד תכירו אותה, רבותי." "לכל הרוחות, זה כל-כך מעניין. יש כאן המון מה לראות. לא רציתי להפריע לך לשאת את כתב האישום החשוב שלך נגד אירופה הזקנה, אחרת הייתי שואל אותך על כמה בניינים שעברנו לידם." "אני אראה לכם הכול."

”שמע נא אדון ויהודי נכבד, ברצוני למסור כאן הודאה, שלא תתחרט אחר-כך על המחוות שעשית לי. אני לא יהודי, הה? ובכן, עכשיו תזרוק אותי החוצה או לפחות תמאס עלי את השהות, מה?”
”אבל קינגסקורט! ”מחה פרידריך.

דוד ליטבק השיב בשקט:

”שאתה לא יהודי, הבחנתי מיד, לפי אחת השאלות ששאלת קודם. תן לי לומר לך שחברי ואני לא מבדילים בין בני האדם. אנחנו לא שואלים את האדם לאיזה גזע או לאיזו דת הוא שייך. הוא צריך להיות בן אדם, זה הכול מבחינתנו.”

”פצצה! וכל תושבי האזור הזה חושבים כמוך?”

”לא, הודה דוד בגלוי, ”את זה לא אמרתי, יש גם זרמים אחרים.”

”אהה, זה מה שחשבתי, אוהב אדם נכבד שלי!”

”אני לא רוצה לשעמם אתכם עכשיו בסיפורי המאבקים הפוליטיים שלנו. הם דומים למאבקים בכל מקום בעולם, אבל אני יכול לומר לך דבר אחד: הכבוד הבסיסי לאנושות נשמר אצלנו בדרך-כלל. ובמה שנוגע לדתות, הרי שלצד בתי הכנסת שלנו תוכלו למצוא בתי תפילה של נוצרים, מוסלמים, בודהיסטים וברהמנים. שתי העדות האחרונות מיוצגות רק בערים הגדולות, כאן בחיפה למשל, או בצור, בצידון ובערים אחרות לצד מסילת הברזל המוליכה אל הפרת, כמו דמשק ותדמור.”

ירושלים

”מהמחזה הגדול של אחווה בין הדתות תוכלו ליהנות בירושלים.”

”על חלקת אדמה גדולה ומרובעת עמד ארמון השלום רב הרושם, שאירח כנסים בין-לאומיים של אוהבי שלום ושל אנשי מדע מכל התחומים. העיר העתיקה הייתה אתר בין-לאומי ושימשה מולדת לעמים רבים; היא הייתה ביתו של האנושי מכול: הסבל.”

אבל כאן גם התקבצו כל צורות הסעד שהאנושות פיתחה במשך ההיסטוריה כדי להיאבק בסבל: האמונה, האהבה והידע.”
(עמ' 192)

קופארטיבים ותרבות

”העיתון השיתופי שייך למנויים. דמי המנוי הם המניה של החברים, וגם הערכות שלהם. ככל שחוג הקוראים גדל, גדלות גם ההכנסות מפרסומות וממודעות מכל הסוגים. הרווחים שייכים למעשה לקוראים, או לפחות למנויים, והכסף באמת מתחלק ביניהם בסוף השנה.” (עמ' 72)

שירות אזרחי

”כל אנשי החברה החדשה, גברים ונשים, חייבים להקדיש שנתיים מחייהם לשירות הציבור, בדרך כלל בין גיל שמונה עשרה לעשרים, לאחר סיום הלימודים.” (עמ' 65)

מערכת הבריאות

”חולה חסר אמצעים צריך רק לפנות למשרד הרווחה, שאינו דוחה איש. בתי החולים מחוברים, כמובן, למרכזייה טלפונית. כך, על ידי תיאום מוקדם, אפשר למנוע מחסור זמני במקומות אשפוז. זה הרי מסוכן, וגם מביש, לטלטל חולה מבית חולים אחד לשני. אם בית חולים מלא, עומדים בחצר כלי רכב שמסיעים מיד את החולה לבית חולים אחר, שעומד הקן לקלוט אותו.” (עמ' 65)

מערכת החינוך

”בני החברים שלנו זכאים ללימודים חינם בכל שלב במסלול ההשכלה, כולל האוניברסיטה.” (עמ' 65)

”מיהם כל הילדים האלה?”

שואלים פרידריך וקינגסקורט, גיבורי הרומן ”אלטנוילנד”, בביקורם בארץ ישראל. ”כנראה שאלה רק בני עשירים כי כולם לבושים יפה ונקי.”

הפקיד הארץ ישראלי שמלווה אותם מתקן. "לא, הילדים מגיעים מכל פלגות העם. בבית הספר אין הבדל לא בכגדים, לא בשום דבר – זולת בכשרון, ובשקידה. אנו בחברתנו החדשה לא נעשה את מעשה השהוואה. איש לפי פעלו. לא בטלנו את תחרות העבודה. אך התנאים שווים הם לכל"

"בחברת ההישג, יש שאיש הצליח בעסק אחד, ומזה לבד היו תוצאות לילדיו ולצאצאי צאצאיו ליהנות מטוב החינוך הגבוה ולהיות כל ימיהם חסרי דאגה, ומן העבר השני אנוסים היו הנורדים לסבול לא רק בגלל פשעי אבותיהם, אך גם בגלל עסקיהם הרעים... משפחה שנתדלדלה נפלה לתוך אספסוף העניים, ועוז ענקים היה דרוש להתנער משם. אך בינינו אין הילדים מפסידים ואינם נשכרים בעד עסקי אבותיהם. בעד כל דור חדש הכל מתחיל מבראשית."

בנימין זאב הרצל - אידיאל שאין לו סוף (26 ביוני 1899)

קונגרס נכבד! לא התאספנו כאן כדי לבחור בראש מדינה, שכן אנחנו לא מדינה. אנחנו קהילה - קהילה מאורגנת בצורה חדשה אמנם, אבל בעלי ייעוד עתיק שמופיע כבר בספר מלכים הראשון. נאמר שם שישראל ויהודה ישכנו לבטח, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, מדן ועד באר שבע. למעשה, אנחנו חברה שיתופית גדולה, שבתוכה אגודות שיתופיות יותר קטנות, בעלות מטרות מוגדרות. הקונגרס הזה שלנו, במהותו, אינו אלא האסיפה הכללית של החברה השיתופית הקרויה בשם החברה החדשה. עם זאת, אנחנו מרגישים שמדובר כאן ביותר מאשר אינטרסים חומריים טהורים. אנחנו נוטעים גנים ומקימים בתי-ספר, דואגים לשימושיות ולתועלת של הדברים, אבל גם לחוכמתם וליופיים. גם בחשיבותם אנחנו מכירים. אנחנו מאמינים שאידיאל נושא עמו יתרונות גדולים ומועילים ביותר לקהילה של בני-אדם, ואף נאמר בגלוי שחברה אינה יכולה להתקיים בלעדיו. האידיאל הוא שמוכיל אותה. גם את האמת הזאת לא גילינו, היא עתיקה כימי העולם. כשם שהלחם והמים חיוניים ליחיד, כך האידיאל חיוני לחברה. הציונות שלנו, שהביאה אותנו לכאן ועתידה להעלות אותנו לפסגות תרבות חדשות ולא מוכרות, היא אידיאל אינסופי.